

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΙΝΛΑΙΥΪ (1799-1875) & ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

150 χρόνια από τον θάνατο του μεγάλου Σκωτσέζου φιλέλληλα ιστορικού

Αρχείο Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα

Πριν από ενάμισι ακριβώς αιώνες πέθανε ένας κορυφαίος φιλέλληνας ιστορικός μελετητής με σημαντικό συγγραφικό έργο και ενεργό συμμετοχή στον αγώνα στις Ελληνικές Ανεξαρτησίας (1821-1830), στην διάρκεια της οποίας συναντήθηκε και με τον Λόρδο Βύρωνα που τον είχε παρακινήσει να έλθει στην Ελλάδα. Η *Ιστορία της Ελλάδος* του, που καλύπτει την μεγάλη εποχή από την ρωμαϊκή κατάκτηση (146 π. Χ.) έως το 1864, συγκαταλέγεται στα κορυφαία ιστορικά συγγράμματα του 19^{ου} αιώνα, με διαχρονική βιβλιογραφική σημασία και αξία. Μετάφραση του έργου στα ελληνικά πραγματοποιείται σταδιακά και κατά αραιά διαστήματα από το δεύτερο τμήμα της δεκαετίας του 1950 ως τις ημέρες μας, αν και δυστυχώς την πατρίδα μας όλο και συχνότερα οι νεότερες γενιές «αναθεωρητών» ιστορικών απαξιώνουν και περιθωριοποιούν τους μεγάλους ιστορικούς μελετητές του παρελθόντος ως ... «αναχρονιστικούς»! Για το έργο όμως του Φίνλαιϋ εκφράστηκαν εγκωμιαστικά, μεταξύ άλλων, ιδιαίτερα για το μεσαιωνικό ελληνικό (βυζαντινό) τμήμα του κορυφαίοι βυζαντινολόγοι στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (Βασίλειφ, Οστρογκόρσκυ, Τωμαδάκης, Χριστοφιλοπούλου), όπως επίσης ο Μαρξιστής ιστορικός Γιάν(ν)ης Κορδάτος, αλλά και ο μέγιστος των Ελλήνων μελετητών του νεότερου Ελληνισμού, Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος, επιπλέον τόνισε την αξία και του νεότερου τμήματος του έργου, σημειώνοντας ότι « ... τα περισσότερα και καλύτερα έχουν γραφεί πριν από μια εκατονταετία, όπως π.χ. του Παπαρρηγόπουλου, Hopf, Finlay, Hertzberg, ενώ τα νεώτερα, ιδίως των τελευταίων χρόνων, παρουσιάζουν σοβαρά μειονεκτήματα ως προς την αφθονία, οικονομία και επεξεργασία της ιστορικής ύλης, ως προς την κριτική έκθεση και αξιολόγηση των γεγονότων και ιδίως ως προς την βιβλιογραφική ενημερότητα ...».

Ιδιαίτερα πρωτότυπη, αυτοτελή, αξία έχουν οι δύο τόμοι του Φίνλαιϋ για την *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης* (1^η έκδοση Εδιμβούργο & Λονδίνο, 1861 και 2^η μεταθανάτια έκδοση στο πλαίσιο της συνολικής έκδοσης της *Ιστορίας* του Φίνλαιϋ, με επιμέλεια του Η.Φ. Τοzer/Οξφόρδη 1877) [βλ. εδώ στο τέλος την 3^η μαρτυρία], που μεταφράστηκαν παλαιά από τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη (1851-1911) και παρέμεναν επί πολλές δεκαετίες ανέκδοτοι, έως ότου το 2008 το Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων εξέδωσε την δίτομη αυτή

μετάφραση, σε φιλολογική επιμέλεια του Άγγελου Γ. Μαντά. Η περιγραφή των γεγονότων της Ελληνικής Εθνεγερσίας από τον Φίνλαιϋ συμπεριλαμβάνεται στις σημαντικότερες άμεσες πηγές για το μεγάλο γεγονός, όμως οι αναμφίβολα αυστηρές κρίσεις του Σκωτσέζου παρατηρητή-ιστορικού σε αρκετά σημεία του έργου, τις οποίες προκάλεσαν οι φατριασμοί και οι εμφύλιες συγκρούσεις των εξεγερμένων Ελλήνων, δημιούργησαν την εντύπωση σε σύγχρονους και μεταγενέστερους μελετητές ότι ο Φίνλαιϋ διακατεχόταν από «ανθελληνισμό» και «μισελληνισμό»!

Ο George John Finlay σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο στις Γλασκώβης και μετεκπαιδεύτηκε για δύο χρόνια (1820-1821) στο ρωμαϊκό δίκαιο στο γερμανικό Πανεπιστήμιο στις Γοττίγης (Göttingen), όπου επίσης έμαθε και ελληνικά, τα οποία αργότερα τελειοποίησε κατά στις περιοδείες του στην Πελοπόννησο. Το 1823 ήλθε στην Ελλάδα για να προσφέρει τις υπηρεσίες του στον αγώνα κατά του οθωμανικού ζυγού, όμως μια σοβαρή κρίση ελονοσίας τον υποχρέωσε να αναζητήσει θεραπεία στην Ιταλία, απ' όπου επέστρεψε προσωρινά στην Γλασκώβη, όπου έλαβε το πτυχίο του και την άδεια άσκησης του δικηγορικού επαγγέλματος. Είχε όμως οριστικά αποφασίσει να επιστρέψει στην Ελλάδα, όπου εγκαταστάθηκε μόνιμα από την ίδια χρονιά (1825) – στην Αθήνα από το 1830, μετά την ίδρυση του ανεξάρτητου Ελληνικού Βασιλείου, όπου ασχολήθηκε για πάνω από τέσσερις δεκαετίες με τη συγγραφή της ελληνικής ιστορίας από την Ρωμαϊοκρατία και εξής, ιδίως των συμβάντων που είχε ζήσει ο ίδιος, εργαζόμενος παράλληλα μεταξύ 1864 και 1870 ως ανταποκριτής της αγγλικής εφημερίδας “*The Times*” του Λονδίνου στην ελληνική πρωτεύουσα.

Ο Finlay πραγματεύθηκε, σχεδόν παράλληλα με τον κατά μιάμιση δεκαετία νεότερό του Κωνσταντίνο Δ. Παπαρρηγόπουλο (1815-1891), μια μεγάλη σύνθεση ουσιαστικά τεσσάρων αλληλοδιαδόχων θεμελιωδών ιστορικών περιόδων της πορείας του Ελληνισμού και με την επτάτομη σύνθεσή του (όπως διαμορφώθηκε τελικά στην μεταθανάτια οριστική έκδοση του έργου), που εκδόθηκε παράλληλα με την ολοκλήρωση της 1^{ης} έκδοσης της *Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους* του εθνικού Έλληνα ιστορικού, άφησε μια μεγάλη παρακαταθήκη για την διεθνή βιβλιογραφία, που για τους πρώιμους βυζαντινολόγους της εποχής του είχε ιδιαίτερη σημασία· και αυτό γιατί, μισό και πλέον αιώνα πριν από αυτόν, ο επιφανής πρόδρομός του, ο μεγάλος Βρετανός ιστορικός της εποχής του Διαφωτισμού και του Ρασιοναλισμού (Ορθολογισμού), ο Εδουάρδος Γίββων (Edward Gibbon: 1737-1794) είχε μεταξύ 1776 και 1788 δημοσιεύσει ένα άλλο επικών διαστάσεων έργο για την *Παρακμή και πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας*, που είχε δώσει στην Ευρωπαϊκή λογιοσύνη ένα πολύ δυνατό «χτύπημα» ως προς την ανάμνηση της βυζαντινής παράδοσης, στην συνείδηση όχι μόνο των ερευνητών αλλά και του μέσου φιλόστορα αναγνώστη, θεωρώντας το Βυζάντιο ως το τελευταίο (και μεγαλύτερο) τμήμα αυτής της μεγάλης, ατέρμονης, ρωμαϊκής παρακμής δέκα τριών αιώνων (από τα τέλη του 2^{ου} μεταχριστιανικού αιώνα ως την εποχή της οριστικής Άλωσης), καταδικάζοντάς το με τους υποτιμητικούς του χαρακτηρισμούς σε μια «παραγκωνισμένη» θέση στην βιβλιογραφία για πολλές δεκαετίες.

Εδώ ακριβώς έρχεται το έργο του Φίνλαιϋ, μαζί με εκείνο του δικού του επιφανούς επιγόνου, του Μπιούρν (John Bagnell Bury: 1861-1927), του γλαφυρού Ιρλανδού ελληνιστή και ουσιαστικού ιδρυτή της βρετανικής βυζαντινολογίας: ο δύο τους έμελλε να αποκαταστήσουν την εικόνα του μεσαιωνικού Ελληνισμού στην συνείδηση όχι μόνο της αγγλόφωνης, αλλά και της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας. Και αυτό τους έχει αναγνωριστεί καθοριστικά ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, όταν η νεότερη βυζαντινολογική επιστήμη έκανε τα πρώτα «γερά» της βήματα.

Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η συμβολή του Φίνλαιϋ στην γνώση της ιστορίας του υστεροβυζαντινού Πόντου κατά την εποχή της μακρόχρονης δυναστείας των Μεγαλοκομνηνών (1204-1461 μ. Χ.). Ο Φίνλαιϋ υπήρξε ο πρώτος αγγλόφωνος ιστορικός που χρησιμοποίησε επικερδώς για την επιστήμη τα πορίσματα που πρώτος παρουσίασε στην βιβλιογραφία με τα πρωτοποριακά έργα του για την Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας ο κατά μια δεκαετία πρεσβύτερός του Γερμανός ιστορικός ερευνητής, Ιάκωβος-Φίλιππος Φαλλμεράιερ (Jakob-Philipp Fallmerayer: 1790-1861). Και ο τελευταίος πρόθυμα αναγνώρισε την συμβολή

του Φίνλαιϋ ως «αντάξια ενός Γίββωνος». Πόσες φορές στην δική μας εποχή συναντάμε ένα τέτοιο πνεύμα αναγνώρισης μεταξύ ομοτέχνων;

Ατυχώς όμως, ο Φαλλμεράϋερ έχει μείνει σε μεγάλο τμήμα της ελληνικής ιστοριογραφικής συνείδησης όχι τόσο για την μεγάλη του προσφορά στην ανάπτυξη των ελληνικών ποντιακών μεσαιωνολογικών σπουδών, αλλά για την θεωρία του περί εκσλαβισμού και εξαλβανισμού μεγάλου τμήματος του ελλαδικού χώρου κατά τον Μεσαίωνα, που δημιούργησε το περίφημο «Σλαβικό Ζήτημα».

MARTYRIΕΣ

« ... Ο Φίνλαιϋ έζησε στην χώρα, για την οποία έγραψε, ανάμεσα στον λαό της. Ίσως κανένα μεγάλο ιστορικό έργο δεν είχε ποτέ τόσο απ' ευθείας επαφή με τα βασικά γεγονότα της εποχής που περιγράφει ... »

(Aleksandr A. Vasiliev [† 1953], *Ιστορία Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, 324-1453*, μετ. Δημοσθένης Σαβράμης [Αθήνα, Μπεργ[κ]αδής, 1954/1955, φωτοανατύπωση 1973], σ. 29)

« ... Το έργο του, αν και περιθωριοποιημένο σήμερα λόγω των νεότερων τάσεων στον χώρο της Ιστορίας, υπήρξε ιδιαίτερα σημαντικό στην εποχή της δημοσίευσής του ...»

(Χρήστος Π. Μπαλόγλου, «Τζωρτζ Φίνλεϋ [=Φίνλαιϋ]: ο ιστορικός του υπόδουλου Ελληνισμού», *Ιστορικά Θέματα* τεύχ. 24 [Αθήνα, Περισκόπιο, Δεκ. 2003], σελ. 108-117, εδώ 108)

« ... Ο φιλέλληνας George Finlay είναι ένας οξυδερκής παρατηρητής της Ελλάδας κατά την διάρκεια του πολέμου και των πρώτων δεκαετιών της Ανεξαρτησίας και οι σχετικοί τόμοι ... του έργου του 'History of Greece' ... παραμένουν αναντικατάστατοι ...»

(Richard Clogg, *Σύντομη ιστορία της νεώτερης Ελλάδας: από την παρακμή και πτώση του Βυζαντίου μέχρι το 1984*, μετ. Χάρης Φουντέας, 4^η έκδ. [Αθήνα, Καρδαμίτσα, 1996], σ. 334 της βιβλιογραφίας)

« ... Στα έργα του Finlay διαφαίνεται με κάθε ενάργεια ο θαυμασμός του για το περίτεχνα διαμορφωμένο διοικητικό σύστημα της μεσαιωνική Ελληνικής Αυτοκρατορίας (του Βυζαντίου), ενώ, επίσης, τονίζονται σ' αυτό, με σύστημα και μεθοδικούς συλλογισμούς, οι κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες στην μακραίωνη εξέλιξη του Ελληνισμού από τους Ρωμαίους, το 146 π. Χ., ως τα πρώτα χρόνια του νεότερου Βασιλείου στις Ελλάδος. Ακόμη, τονίζεται ο ρόλος του 'πλήθους' ('λαού') στις μεγάλες αλλαγές που συντελέστηκαν στο πέρασμα των αιώνων ...».

(Α.Γ.Κ. Σαββίδης, «Γεώργιος Φίνλαιϋ», *Νέα Εστία* τόμ. 131/τεύχ. 1555 [Αθήνα, 1992], σελ. 541-543, εδώ 542a)

κ. Αλέξιος Γ. Κ. Σαββίδης,

Ομότιμος καθηγητής Ιστορίας των Μεσαιωνικών & Βυζαντινών Χρόνων

στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου